

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 71

door **WILLEM TIP**

Lustige tonen

'Met de lustige tonen van Crescendo voorop', zo meldt de krant, begeeft men zich naar het feestterrein aan het Zuideinde. Daar wordt opnieuw gesproken en klinkt opnieuw het Wilhelmus. Degymnastiekverenigingen 't Hoen en Jahn, de zangverenigingen Harmonie en Concordia treden om beurten op.

Daarna keert men terug naar de Noord. Voorop een heraut en twee ruiters, daarna de Germaniakapel en drie gekostumeerde groepen. Eén groep beeldt de godin uit van zang en muziek, de tweede het prinsesje in een wagentje, begeleid door een verpleegster en omringd door feeën. De derde groep heeft een rustiek onderwerp gekozen: een gezelschap zigeuners. Gymnastiekvereniging 't Hoen beeldt de roemruchte geschiedenis uit van haar naamgever en zijn strijd tegen de Spanjaarden.

's Avonds gaat het feest voort. De beide zangverenigingen en Crescendo geven een uitvoering in de tuin van de hervormde pastorie, terwijl Jahn op zijn gymnastiekterrein een demonstratie geeft. 'Op beide plaatsen was het stampvol bezoekers, waaronder een massa uit de omliggende plaatsen', meldt de krant. Intussen is ook de feestverlichting ontstoken. Vooral de Kerkbuurt is betoverend mooi. Op het Jahn terrein besluit men het feest met een groot Bengaals vuur. Prijzen zijn er voor de mooiste versierde gevel, de mooiste versierde tuin en de fraaiste binnenversiering. Ook reikt burgemeester Steenberg prijzen uit voor de mooiste versierde paarden en hun berijders en de mooiste versierde fietsen.

Zo eindigt een gedenkwaardige Prinsessedag. 'Wie deze feestdag heeft medegemaakt', aldus de Zaanlander, 'kan getuigen dat Westzaan zelden zooveel schoons te zien heeft gegeven. Het Prinsessefeest alhier is een waardig slot der feestelijkheden aan de Zaanstreek'.

Eerste Wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog die uitbreekt in juli 1914 is voor de Zaanstreek en ook voor Westzaan bijzonder nadelig. Hij snijdt de industriële ontwikkeling in één slag af. Alle opbeurende

verwachtingen over voortgaande groei en welvaart blijken op zand gegrond. Grote delen van Europa zien het opbouwwerk van twee generaties verloren gaan.

Nederland blijft voor het onmiddellijke oorlogsgeweld gespaard. De ontreding is niettemin groot. Er ontstaat een wedloop op de banken en levensmiddelenzaken. Zilveren munten en voedsel worden gehamsterd en vastgehouden. De regering moet noodgeld uitgeven, zilverbrons van een rijksdaalder en een gulden. Snel stijgen de prijzen. Op de aanwezige voorraden worden hoge oorlogswinsten gemaakt.

Inkwartiering

Na de algemene mobilisatie (31 juli 1914) krijgt ook Westzaan een groep soldaten ingekwartierd. Op 1 augustus 1914 verschijnt majoor Ranneft met zijn rijtuig voor het Raadhuis. Daar bespreekt hij met burgemeester Driessen hoe hij 8 officieren en 103 soldaten kan huisvesten. Aanvankelijk worden de officieren en soldaten bij burgers ondergebracht en in het gebouw van de Noorderschool. Als de school echter op 2 september weer begint vinden de soldaten huisvesting in een zaal achter De Prins. Het bureau van de Groepsstaf komt in het leegstaande pand Kerkbuurt 8. Vanuit dat huis nemen majoor Ranneft en zijn opvolger De Grave de verdediging van Westzaan en omstreken ter hand. Hun werkgebied omvat ook Assendelft, Zaandijk en Beverwijk. Per fiets, later per auto inspecteren ze de verdedigingswerken en de daar opgeslagen voorraden.

Stelling Amsterdam

Voor het eerst zal de Stelling Amsterdam zijn nut bewijzen. Aan deze verdedigingslinie is sinds 1883 gewerkt. Ze omvat 42 forten, verbonden met linedijken. In die dijken bevinden zich op gezette afstanden sluizen. Daarmee kan het hele gebied voor de dijk onder water worden gezet. Een strook van driehonderd tot duizend meter rondom de stelling mag niet bebouwd worden. Alleen houten gebouwen die snel kunnen worden gesloopt zijn toegestaan. De stelling zelf houdt een afstand van 10 tot 15 kilometer tot de hoofdstad, in elk geval groter dan de reikwijdte van de gangbare negentiende eeuwse kanonnen.

Binnen de stelling bevinden zich voor de bevoorrading twee munitiefabrieken, één in Muiderberg en één in Ouderkerk. In Zaandam bevinden zich bovendien sinds 1895 de Artillerie-inrichtingen. Daar worden wapens gemaakt. Het gebied is naar negentiende eeuwse inzichten goed bewapend en uitstekend te verdedigen. Met de akkerbouwgebieden rond het Noordzeekanaal en de weilanden met vee verderop is de Stelling ook een geschikt 'reduit', een toevluchtsoord voor regering, koninklijk huis en leger.

De Stelling is in 1914 als hij wordt betrokken nog niet helemaal klaar. Hij komt echter ook niet onder vuur te liggen. De soldaten houden zich hoofdzakelijk bezig met het onderhoud van het beschikbare wapentuig. Ook helpen ze in de zomer van 1914 bij het binnenhalen van de oogst. Aan de bewapening blijkt intussen van alles te ontbreken. Nederlands afzijdigheid bij de oorlog is vooral een geluk.

Na de oorlog gaat men nog een paar jaar door met het werk aan de Stelling. De dijken en forten zijn bij de definitieve oplevering in 1920 echter al verouderd. Vliegtuigen maken Amsterdam voor iedere vijand bereikbaar. In 1922 wordt de hele versterking buiten gebruik gesteld. De ring van forten en dijken is echter een monument van negentiende eeuwse planning. Hij staat nu op de lijst van Werelderfgoederen.

Het einde van de watermolens

Na de komst van de stoommachine in de jaren 1870 raken de oude watermolens die sinds de Gouden Eeuw de polder Westzaan droog gehouden buiten gebruik. In 1872 verbrandt molen 't IJzeren Varken aan de Nauernasche Vaart ter hoogte van de Middel. De watermolen wordt niet herbouwd. In Zaandam plaatst men in 1874 een modern stoomgemaal, de Soeteboom. Het nieuwe gemaal slaat rechtstreeks uit op het Noordzeekanaal.

In 1899 verbrandt ook watermolen De Guit aan het eind van de Watermolenstraat. Blickseminslag verwoest verder het achter de molen staande woonhuis en het schuurtje. Er komt geen nieuw gemaal meer. De Polder ruimt de restanten op en vernieuwt tegelijk de nabijgelegen sluis naar de Nauernasche Vaart. Over de doorvaart komt een nieuwe ijzeren draaibrug.

In 1904 breekt ten slotte de as van Het Leven in Zaandijk, de laatste Zaanse watermolen. De molen wordt niet meer hersteld. Men vervangt hem door 'eene watermachine met motor'. Eerst een gasmotor, later (1916) een elektromotor.

Met genoeg hebben we in de Wessaner van september nog eens de volledige Zaanse toespraak gelezen die Marie Klei hield bij de opening van de tentoonstelling in de Grote Kerk op monumentendag. De expositie was voor ons een hoogtepunt waar we met een nieuwe collectie tassen en schilderijen lang naar toe hebben gewerkt. Onze dank gaat uit naar de Stichting Kok-voogd die ons de mogelijkheden heeft geboden en de Protestantse Gemeente Westzaan die de mooie ruimte van de Grote Kerk beschikbaar stelde. Met vriendelijke groet, Nel en Wim Tip